

Lietuvos sudurtinių oikonimų darybos bruožai

MARIJA RAZMUKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

Compound oeonyms (names of farmsteads) are not particularly frequent in Lithuania. They constitute some 5% of all Lithuanian oeonyms. They are made up of two components, the second of which is usually a geographical or botanical term, less frequently a toponym. The first component may be a common or proper name, an adjective or (rarely) a numeral. There may be a linking vowel between the two, or it may be lacking. The majority of such compounds are attested in Western Lithuania.

1. ĮVADINĖ DALIS

Lietuvos oikonimija darybos požiūriu nagrinėjama jau daug dešimtmečių (Balčikonis 1978: 339–349; Razmukaitė 1981: 199–205; 1983: 146–153; 1988: 88–104; 1989: 138–147; 1991: 53–60; 1993: 133–165; 1997: 111–116; 1999: 159–201; 2001: 142–150). Plačiausiai apžvelgta viena didžiausių oikonimų dalis – priesagų vediniai (Razmukaitė 1998).

Šiame straipsnyje norima apžvelgti bene mažiausios darinių grupės – sudurtinių oikonimų – darybos tendencijas.

Sudurtiniai oikonimai, arba dūriniai, nėra produktyvūs Lietuvos oikonimų dariniai, tesudarantys 5% visų dabar oficialiai fiksuojamų¹ gyvenamujų vietų vardų. Žymiai produktyvesni kiti darybos būdai – afiksacija bei *pluralia tantum* formos.

Sudurtiniai oikonimai gali būti nagrinėjami keliais aspektais. Galima vertinti jų sandus pagal kalbos dalis, pagal jų sudūrimo būdus bei jungiamuosius balsius ir pan. Be to, turint omenyje tai, jog sudarant vietų vardus sandūros būdu paprastai pakinta ir kamiengalis, arba galūnė, apie dūrinius galima kalbėti ir kaip apie tam tikrus mišrios darybos (drauge ir galūnės) darinius (dėl tokų darinių plačiau žr. Urbutis 1978: 290).

Méginant iškelti ryškiausius sandūros būdu sudarytų oikonimų darybos bruožus, pirmiausia pabrėžtina, jog Lietuvos oikonimijai būdingi dviejų narių, arba sandų, dūriniai. Tai determinatyviniai dariniai (dėl termino žr. Ulvydas, red. 1965: 441; Gaivenis, Keinys 1990: 196), sudaryti toponiminiaiame lygmenyje iš dviejų savarankiškų leksemų, pvz.: *Kvieč-laukis*: *kviečiai*, *laūkas*; *Merg-ù-trakis*: *mergà*, *tràkas*; *Šil-a-galys*: *šìlas*, *gàlas* ir pan., o ne kilę iš struktūriškai sudurtinio žodžio, kaip pvz.: *Aukštākalniai*: *aukštākalnis*; *Galùlaukis*: *galùlaukis*; *Vidùlaukiai*: *vidùlaukis* ir pan.

Skirtingai nuo A. Vanago aptartųjų sudurtinių vandenvardžių bei kalnų vardų (Va-

¹ Čia turima galvoje „Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinyno“ (2 d., Vilnius, 1976) duomenys.

nagas 1970: 226–257; 1973: 213), kurių abiejų sandų leksemos gali būti iš įvairių kalbos dalių: daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių ir net veiksmažodžių, gyvenamųjų vietų vardų leksemomis dažniausiai eina bendriniai ir tikriniai daiktavardžiai, būdvardžiai, retais atvejais – skaitvardžiai. Tai, žinoma, nulemta pačių vietovardžių semantinės specifikos.

Kadangi, kaip jau minėta, Lietuvos oikonimai dūriniai yra determinatyviniai dariai, kur pirmasis dūrinio sandas apibrėžia ar pažymi antrajį, tad dėmesys paprastai pirmiausia krypsta į apibrėžiamąjį, t. y. antrajį sandą². Šiuo oikonimų sandu dažniausiai eina bendriniai daiktavardžiai. Tai įvairūs geografiniai, fiziografiniai, geobotaniški terminai bei su žmogaus buitine, kultūrine veikla susijusių objektų pavadinimai. Daugiausiai dūrinių (~14%) antrajame sande turi leksemą *laūkas*, pvz.: *Darb-ā-laukis*, *Švab-a-laukis*, *Pūst-ā-laukiai* ir kt. Sandas *-lauk-* yra paplitęs įvairių Lietuvos vietų sudurtinių oikonimų struktūroje³. Ypač jis populiarus Ignalinos, Kežmės, Šiaulių, Tauragės, Vilniaus, Vilkaviškio ir Zarasų apylinkių oikonimuose. Antroje pagal produktyvumą vietoje (~9%) yra dūriniai su leksemomis *gālas* ir *kálnas*, pvz.: *Jack-a-galys*, *Birj-ā-gala*, *Aukšt-i-galiai*, *Šiùkšč-ia-kalnis*, *Gir-kalnis* ir kt. Nedaug dūrinių (po 4%) sudaryta su leksemomis *girià*, *kiēmas*⁴, vietà, pvz.: *Gál-ia-kiemis*, *Pikt-a-kiemis*, *Arl-ō-vieté*, *Šāk-vietis*, *Karál-giris*, *Degùt-giris* ir kt. Dar retesni dūriniai su antrojo sandu *káimas*⁵, *sodà* (*södžius*) ir kitomis retesnėmis ar net pavienėmis leksemomis: *balà*, *bérzas*, *būdà*, *kañpas*, *márgas*, *pjaunýs*, *rágas*, *šílas*, *valákas*, *tiltas* ir kt., kurių užfiksuoja per šimtą. Labai retais atvejais antruoju sandu eina kitas vietovardis, pvz.: *Raudón-pamūšis*: *raudónas* + *Pamūšis* k.; *Naū-stremeniai*: *nauji* + *Stremeniai* k.; *Viršù-rodukis*: *viršùs* + *Róduka* k.; *Skiřs-nemuné*: (*s*)*kirsa* + *Némunas* up. ir kt.

Pastebėta, jog kai kurios ir dažniausios, ir retesnės antrujų sandų leksemos – *gālas*, *girià*, vietà, *káimas*, *kiēmas* pavartojamos areališkai. Pavyzdžiu, leksema *gālas* populiarienė vidurinės Lietuvos dalies (Anykščių, Jonavos, Kédainių, Kežmės, Pánevėžio, Pásvalio, Radviliškio rajonų) sudurtiniuose oikonimuose, *girià* – Kežmės, Kédainių, Šilálės, Jürbarko, Šakių rajonų, vietà – Kežmės, Šilálės, Kédainių, Tauragės, Šilutės, Šakių, Marijápolės, Príenų ir Anykščių, Utenos rajonų, *káimas* – Jürbarko, Kédainių, Raséinių, Vilkaviškio rajonų, *kiēmas* – Kaišiadorių, Príenų, Šalčininkų, Trakų, Varėnos rajonų vietovardžiuose.

Be to, kalbant apie atskirų Lietuvos vietų (rajonų) dūrinių dėmenis, reikėtų paibrėžti dar ir tai, kad to paties rajono ar seniūnijos ribose dažniausiai pasikartoja tos pačios antrujų sandų leksemos: Akménés r. – *laūkas*, Alytaus r. – *laūkas*, Anykščių r. – *gālas*, Biržų r. – *gālas*, Ignalinos r. – *laūkas*, *salà*, Jonavos r. – *gālas*, Jóniškio r. – *laūkas*, Jürbarko r. – *girià*, Kaišiadorių r. – *kiēmas*, Marijápolės r. – *kálnas*, *būdà*,

² Šis darybos būdas apima ir sufiksaciją; tokiu būdu Lietuvoje sudaryta apie 30% oikonimų (plg. Razmukaitė 1998: 16).

³ Tokios sistemos laikomasi ir aptariant bendrinės leksikos dūrinius (Ulydas, red., 1965: 437–471).

⁴ Nemaža oikonimų (~27%) su sandu *-lauk-* užfiksuoja Mažojoje Lietuvoje – plačiau žr. Deltuvienė (2001: 14).

⁵ Patys produktyviausiai Mažosios Lietuvos dūriniai yra su leksemomis *káimas* ir *kiēmas* (~35%) (Deltuvienė 2001: 14).

Kauno r. – *kiemas*, *gelas*, Kédainių r. – *gelas*, *kiemas*, Kełmés r. – *kálnas*, *laūkas*, Klaipėdos r. – *gelas*, Kretingos r. – *gelas*, Kùpiškio r. – *gelas*, Molėtų r. – *laūkas*, Pakruojo r. – *laūkas*, Pānevėžio r. – *gelas*, *laūkas*, Pāsvalio r. – *gelas*, *laūkas*, Plùngės r. – *girià*, Prienų r. – *kiemas*, vietà, Radviliškio r. – *gelas*, Rasėnių r. – *káimas*, *gelas*, Rokiškio r. – *gelas*, Skuodo r. – *laūkas*, Šakių r. – *būdà*, *kálnas*, vietà, Šalčininkų r. – *kiemas*, Šiaulių r. – *laūkas*, Šilalės r. – *laūkas*, Šilutės r. – *girià*, vietà, Širvintų r. – *laūkas*, Švenčionių r. – *dvāras*, *laūkas*, Tauragės r. – *laūkas*, vietà, Telšių r. – *laūkas*, *kálnas*, Trakų r. – *balà*, *kiemas*, *laūkas*, Ukmergės r. – *kálnas*, Utenos r. – *kálnas*, *kiemas*, Varėnos r. – *kiemas*, Vilkaviškio r. – *laūkas*, *balà*, *káimas*, vietà, Vilniaus r. – *laūkas*, *kálnas*, Zarasų r. – *polis*, *laūkas*, *kálnas*. Tai iš dalies jau nusako fiziografinę, geografinę ar pan. tos ar kitos vietas situaciją.

Žemiau apžvelgiami dūrinių tipai grupėse pagal jų sandus⁶. Šių grupių yra keletas. Pačių dūrinių yra apie 1200.

2. DARINIAI IŠ DVIEJŲ DAIKTAVARDŽIŲ

2.1. Abu sandai iš bendrinių žodžių:

Akmeñ-tiltis vs. (BVDŽV)⁷: *akmuō* (ākmenys), *tiltas*; *Aīksn-ia-kiemis* k. (AŠMN): *aīksnis*, *kiemas*; *Aīksn-ia-pievis* k. (ČLN): *aīksnis*, *pieva*; *Añc-laukis* k. (BRT): *ántis*, *laūkas*; *Ašv-ā-raistis* k. (ŠUT): *ašvà*, *raistas*; *Bajör-kampus* k. (ZB): *bajöras*, *karñpas*; *Bažnyt-giris* k. (GRŠ): *bažnyčia*, *girià*; *Berž-ā-polis*⁸ k. (KRKL): *béržas*, skol. *polis* (< gr. πόλις ‘miestas’); *Bérž-a-ragis* k. (PLŠ): *béržas*, *rágas* ‘kyšuly’⁹; *Bérž-a-tiltis* vs. (TRGN): *béržas*, *tiltas*; *Bérž-a-pelkis* k. (LL): *béržas*, *pélké*; *Bliñdž-ia-kupstis* k. (SKRD): *bliñdē*, *kúpstas*; *Blūd-ì-kalnis* vs. (BZD): sl. *blūdas* ‘kliedėjimas, klajojimas; kvailiojimas’; *Bób-a-raistis* k. (GLT): *bóba*, *raistas*; *Bób-kalnis* k. (KVR): *bóba*, *kálnas*; *Bób-laukis* k. (ALVT, KBR): *bóba*, *laūkas*; *Bried-laukis* k. (IMBR): *briedis*, *laūkas*; *Bríed-pjaunis* k. (JNP): *bríedis*, *pjaunys*; *Būd-ā-viečiai* k. (Gž): *būdà*, vietà ir kt. (iš viso apie 230).

2.2. Pirmasis sandas iš asmenvardžio, antrasis – iš bendrinio žodžio:

Antan-ò-polis vs. (GRŽ): *Antānas*¹⁰, *polis*; *Ar-ió-gala*¹¹ vs. (AR): *Arýs*, *gelas*; *Arl-ò-vieté* vs. (AND): *Arlà*, vietà; *Aušr-ā-kaimis* k. (LKŽ): *Aušrà*, *káimas*; *Bagdōn-giris* k. (MŠK): *Bagdōnas*, *girià*; *Balk-a-sodis* k. (MRS): *Balkus*, *södžius*; *Bāč-galai* k. (BĆN): *Bāčis*, *Bačys*, *Bāčius*, *gelas*; *Baltr-a-murgis* k. (PRN): *Baltrias*, *Baltrus*, *mùrgas* ‘margas, žemės matas’; *Barbör-laukis* k. (DMS): *Barborà*, *laūkas*; *Bařč-ia-laukis* vs. (AŽL): *Bařčys*, *Barčius*, *laūkas*; *Bařt-lauké* k. (RDN), *Bařt-laukis* k. (VARN): *Bartas*, *laūkas*; *Bat-é-*

⁶ Darinių grupės sudarytos remiantis A. Vanago (1970: 25) sudaryta lietuvių vandenvardžių struktūrinės gramatinės klasifikacijos lentele.

⁷ Lokalizacijos nuorodų sutrumpinimai tokie kaip LKŽ ir LPŽ; tų, kurių néra šiuose šaltiniuose, yra pateikti straipsnio pabaigoje.

⁸ Dėl tokijų darinių su antruoju sandu *-polé*, *-polis* dar žr. Vanagas (1995: 229–233).

⁹ Kai kurių žodžių reikšmės aiškinamos; reikšmės nurodomos iš akademinio Lietuvių kalbos žodyno (LKŽ) tomų.

¹⁰ Dėl tekste teikiamų asmenvardžių žr. LPŽ ir Kuzavinis, Savukynas (1987).

¹¹ Šio vietvardžio kilmę ir darybą detaliai yra aiškinęs A. Vanagas (1996: 23–29). Dėl oikonimų su antruoju sandu *-gala* dar žr. Vanagas (1988: 8).

gala k. (DMS): *Batis, Batys, gälas; Baūs-giris* vs. (KLM): *Bausys, girià; Bein-ā-šilis* k. (INT): *Beinius, Beinys, šìlas; Béiš-trakiai* k. (PLM): *Beišys, träkas; Beñč-ia-kiemis* k. (JZ): **Beñčius, *Benčys*, plg. *Bencēvičius, kiemas; Birj-ā-gala* k. (RZ): **Birjus*, plg. *Birjotas, gälas* ir kt. (iš viso apie 430).

2.3. Pirmasis sandas iš vietovardžio, antrasis – iš bendrinio žodžio:

1) pirmasis sandas iš kaimo vardo: *Dambav-a-ragis* k. (VRBJ): *Dambavà* k. (JZ), *rāgas* ‘smailus žemės plotas, įsikišęs į jūrą, ezerą ar mišką, pusiasalis; kampus, kertė’; *Kreting-sodis* k. (RDČ): *Kretingà* mst., *sodà* ‘neišskirstytas kaimas, sodžius’; *Prien-laukys* k. (ŠIL): *Priénai* mst., *laūkas*; *Miñč-ia-kampis* vs. (ŠMT): *Miñčia* k. (TRGN), *kañpas*;

2) pirmasis sandas iš upės vardo: *Jùdr-a-rūdē* k. (VSR): *Jùdré* up. (KZR), *rūdà* ‘geležies liejykla’; *rūdà, rūdē* ‘prasta pelkėta žemė su durpių priemaiša, rūdynė’; *Jies-trakis* k. (ŠIL): *Jiesià* up. (GRL), *träkas*; *Júost-a-viečiai* k. (SDL): *Júosta* up. (PN), *vietà*; *Leit-giriai* k. (JKN): *Leité* up. (ŠLU), *girià*; *Šyš-giriai* k. (KIN): *Šyšà* up. (ŠLU), *girià*; *Gilánd-viršiai* k. (LCSR): *Gilández* up. (PGG), *viršus* ‘viršutinė, aukštutinė dalis’; *Melđik-viršiai* k. (TRG): **Međike*¹² up., plg. *Međikupé, Melđé* up. (TRG), *viršus*.

2.4. Pirmasis sandas iš bendrinio žodžio, antrasis – iš vietovardžio:

1) antrasis sandas iš kaimo vardo: *Virš-ù-rodukis* k. (VRN): *viršus* ‘viršutinė, aukštutinė dalis’, *Róduka* k. (MRK);

2) antrasis sandas iš upėvardžio: *Gal-ā-verknis* k. (TLK): *gälas, Verkné* up. (JZ); *Rōž-iakmenis* (**Rōž-ia-akmenis*) k. (GLT): *rōžé* (*rōžes*), *Akmenà* up. (PB).

3. DARINIAI IŠ BŪDVARDŽIO IR DAIKTAVARDŽIO

3.1. Antrasis sandas iš bendrinio žodžio:

būdvardinių leksemu oikonimuose fiksuota apie 30; su jomis sudarytų darinių apie 300:

āštras, -à ‘aštrus’, *aštrùs, -i*: *Aštr-ā-kalnis* k. (BAIB), *Aštr-iā-kalnis* k. (GRAŽ); antrasis sandas iš *kálnas*;

áukštas, -à: *Aukšt-ā-dvaris* k. (RM, SDRV, VDN, ZB), vs. (KUL, SKM, VDN); *Aukšt-a-girè* k. (LKV); *Aukšt-ā-giris* vs. (ŠVNČL); *Aukšt-āglynis* (**Aukšt-a-eglynis*) vs. (KZT, ŠMT); *Aukšt-a-göjis* k. (PMP); *Aukšt-ā-kaimis* k. (UPN) ir kt. (iš viso 50); antrieji sandai iš: *dvāras, eglýnas, gälas, girià*, sl. *gōjus, káimas, kálnas, kiemas, laūkas, líepa (líepos)*, *miškas, pamedē* (*pamedys*) ‘pamiškė’, *salà* ‘sodžius, kaimas’, *šìlas, träkas*;

baisùs, -i: *Bais-ó-gala*¹³ mstl. (BSG); antrasis sandas iš *gälas*;

báltas, -à: *Balt-ā-dvaris* k. (VDN), vs. (PBRD); *Bált-biržis* k. (KZT); *Bált-kalnis* k. (LKV); *Bált-miškai* k. (ALKSNP) ir kt. (iš viso 6); antrieji sandai iš: *biržé, biržē* ‘tam tikras miško ruožas; miške iškirsta linija’, *dvāras, kálnas, miškas*;

dìdis, -é, -i: *Dìd-kiemis* k. (PJ); *Dìd-lauké* k. (PD); *Dìdž-ia-balís* vs. (LBN); *Didž-iā-dvaris* k. (PKNŠ); *Didž-iā-kaimis* k. (KUR); *Dìdž-ia-salis* k. (NMŽ); *Didž-iā-šilis* vs. (KZ); *Dìdž-prūdžiai* k. (ANTŠ) ir kt. (iš viso 13); antrieji sandai iš: *balà, dvāras, káimas, kiemas, laūkas, prūdas, salà, šìlas*;

¹² Dėl tokios ankstesnės ar buvusios gretiminės upėvardžio lyties plg. Vanagas (1981: 209).

¹³ Plačiau žr. Vanagas (1996: 34–36).

- dubūs, -i: Dùb-a-klonis k. (KBŠ, NDZ); antrasis sandas iš klónis;*
gražūs, -i: Graž-iā-vietė k. (KUR); antrasis sandas iš vietā;
ilgas, -à: Ilg-a-bradà k. (AN); Ilg-a-kiemis k. (GRL, KŠ); Ilg-a-laukiai k. (RK, VB); Ilg-a-pievis vs. (SMAL); Ilg-a-trakis k. (TJ); Ilg-brastè k. (ŠV); Ilg-viečiai k. (KŽ) ir kt. (iš viso 13); antrieji sandai iš: bradà ‘didelis purvas, klampus kelias, šlapia vieta’, brastà, kiemas, laukas, pieva, trakas, vietā;
jáunas, -à: Jaun-ā-daris vs. (ŠUT); Jaun-ā-kampis k. (JNŠM); Jáun-zemé vs. (SMLB); antrieji sandai iš: darà ‘darymas, darbas’, kāmpas, zemé ‘zemé’;
júodas, -à: Júod-a-kampis vs. (MND); Júod-a-klonis k. (ONŠ); Júod-a-laukis k. (GRB, GRIG); Júod-a-purvis k. (LBN, SUG, ZB); Júod-a-raistis k. (ŠIL); Júod-balai k. (TRAKS); Júod-būdis k. (Vv); Juod-laukys k. (ŠMN) ir kt. (iš viso 20); antrieji sandai iš: balà, būdà, dvāras, kāmpas, klónis, laukas, líeknas, pjaunys, pūvas, raistas, šilas, valkà ‘šlapia, klampi, pelkėta vieta, dauba’;
klevinis, -ē: Klevin-kalnis k. (GUOB, GVLT); antrasis sandas iš kálnas;
lýgus, -i: Lýg-ia-laukis k. (PB, SŽ); Lýg-laukiai k. (BRŽ); antrasis sandas iš laukas;
liňksmas, -à: Liňksm-a-kalnis k. (BGT); Linksm-ā-kalnis k. (GRL, SKM), vs. (VDŠK, ŽMT); Linksm-ā-vietė k. (BERŽ, KUR) ir kt. (iš viso 7); antrieji sandai iš: kálnas, vietā;
*naūjas, -à: Naū-dvaris (<*Nauj-dvaris) k. (KLM, NJ, SLV, ŠLV, UŽV), vs. (VŠVL); Nauj-ā-dalis k. (TR), vs. (BLN); Nauj-ā-kaimis k. (GŽ, PDVN); Nauj-ā-kampis k. (R); Nauj-ā-kiemis k. (ASN, ŠLCN), vs. (DGL, VSL, VŽNS ir kt.); Nauj-ā-laukis k. (LGM, PLM), vs. (AUK, KMB, PNV) ir kt. (iš viso apie 90); antrieji sandai iš: dalis ‘žemės sklypas, laukas’, dvāras, káimas, kāmpas, kiemas, laukas, pieva, pilis, salà ‘sodžius, kaimas’, sédà ‘sédējimas’, sodà ‘sodžius’, germ. šiñkas ‘smuklė’, triobà ‘troba’, sl. ülyčia, ülyčia ‘senovino kaimo kelias, gatvė; kaimas, sodžius’, tiltas;*
*píktas, -à: Pík-pelkis (<*Pikt-pelkis) vs. (UŽV); Píkt-a-galis k. (TRS); Píkt-a-galys k. (KVR, ŠMNŠ); Píkt-a-kiemis k. (KTV); Píkt-a-raistis k. (DBG); antrieji sandai iš: gälas, kiemas, pélké, raistas;*
plíkas, -à: Plík-a-kalnis vs. (BZD); antrasis sandas iš kálnas;
*sl. pūstas, -à ‘dykas, be nieko, tuščias’: Pūs-dvaris k. (<*Pūst-dvaris) (TT); Pūst-a-giris k. (TJ); Pūst-ā-kiemis k. (ŽSL); Pūst-ā-laukiai k. (SKM); Pūst-ā-laukis k. (SDRV); Pūst-ā-polis k. (AR) (iš viso 6); antrieji sandai iš: dvāras, girià, kiemas, laukas, polis.*
raudónas, -a: Raudón-a-laukis k. (BLN); Raudón-balé vs. (AVŽ); Raudón-dvaris k. (KVL, NMČ, PKLNŠ ir kt.) ir kt. (iš viso 11); antrieji sandai iš: balà, dvāras, laukas, plýné;
reibūs, -i ‘raibas’: Reib-kalnis vs. (GRMZ); antrasis sandas iš kálnas;
saūsas, -à: Saus-a-lauké k. (Sv); Saus-ā-raistis vs. (BLC); Saus-balai k. (PLV); Saus-girys vs. (VEL) ir kt. (iš viso 11); antrieji sandai iš: balà, laukas, raistas, šilas;
sénas, -à: Sen-ā-būdis k. (KLVR); Sen-ā-dvariai k. (GLV, OB); Sen-ā-laukis vs. (PNV); Sén-a-salis k. (RKN) ir kt. (iš viso 11); antrieji sandai iš: būdà, dvāras, salà;
skaistùs, -i ‘gražus, puikus’: Skaist-ā-kaimis k. (GL); Skaist-a-šilis k. (MGN); Skaist-balys k. (VB); Skaist-kalnis k. (KRKN) ir kt. (iš viso 8); antrieji sandai iš: balà, girià, káimas, kálnas, šilas;
skeřtas, -à: Skeřs-a-balé k. (BBRV); Skeřs-a-balai k. (BZD, NJN); Skers-ā-balis k. (ŪTN); antrasis sandas iš balà;

šáltas, -à: Šalt-a-laūkiai k. (AN); antrasis sandas iš laūkas;
 šlāpias, -ià: Šlap-ā-balė vs. (ARN); Šlāp-ia-šilis k. (Sv); antrieji sandai iš: balà, šilas;
 šveñtas, -à: Švent-ā-kalnis k. (ZB); Švent-rágis k. (IGL); Švent-vakāriai k. (PRK); Šveñt-valkis k. (PVN); antrieji sandai iš: kálnas, rágas, vakaraī, valkà;
 šviesùs, -ià: Šviēs-laukis k. (KLS); antrasis sandas iš laūkas;
 trūmpas, -à: Trump-ragys k. (RGV); antrasis sandas iš rágas;
 žálias, -ià: Žal-iā-klonis vs. (DČN); Žal-iā-pieviai k. (STN); Žal-ia-šilis k. (KLVL, LVR);
 Žal-šilé k. (Nv); Žál-medžiai k. (MGČ); antrieji sandai iš: klónis, mēdis (mēdžiai), pieva, šilas.

3.2. Antrasis sandas iš vietovardžio:

- 1) antrasis sandas iš upėvardžio: Auš-bikavis (<*Aukšt-bikavis) k. (VN): áukštas, -à, Bikavà up. (VN); Grāž-jūris k. (Kv): gražùs, -ià, Júra up. (TRG);
- 2) antrasis sandas iš oikonimo: Juod-a-žeimai k. (JNŠM): júodas, -à (juodi), Žeimai k. (JNŠM); Nauj-ā-pamūšis k. (LGM): naūjas, -à, Pamūšis k. (LGM); Nauj-ā-rodziai k. (PTR): naūjas, -à (nauji), Ródai k. (PTR); Naū-stremeniai (<*Nauj-stremeniai) k. (Us): naūjas, -à (nauji), Stremeniai k. (Us); Naū-stubriai (<*Nauj-stubriai) k. (KTČ): naūjas, -à (nauji), Stubriaī k. (KTČ); Raudón-pamūšis k. (GSTG): raudónas, -a, Pamūšis k. (GRŽ).

4. DARINIAI IŠ SKAITVARDŽIO IR BENDRINIO ŽODŽIO

Devyn-ia-viršē vs. (SLD): devyni, viršùs; Ketür-kaimis k. (JDP): keturi, káimas (káimai); Ketür-naujiena k. (SNT): keturi, naujiena, naujenà ‘naujai išarta žemė, pléšinys, skynimas’; Penk-valákiai k. (PLV): penki, valākas (valākai); Trí-kalnis k. (SMAL): trýs, kálnas; Trí-laukys k. (PJv): trýs, laūkas.

Kaip matyti iš čia išdėstyto medžiagos, Lietuvos oikonimijoje vyrauja *daiktavar-dis + daiktavardis* tipo dariniai (apie 700), iš kurių savo didesniu produktyvumu išskiria *asmenvardis + bendrinis žodis* struktūros dūriniai (apie 430).

Lietuvos sudurtinių oikonimų sandų jungimo būdai nesiskiria nuo bendriniių žodžių ar kitų klasių toponimų dūrinių jungimo būdų (plg. Vanagas 1970: 225–255; 1973: 213); naujieji oikonimų dariniai sudaromi su jungiamaisiais balsiais (i)a, ai, é, i, y, (i)o, (i)u ir be jų, pvz.: Rūčk-ā-kiemis, Nauj-ā-triobiai, Mazg-ai-galis, Plink-ái-galis, Bat-é-gala, Aukšt-i-galiai, Vet-ý-gala, Daukš-ió-gala, Diev-ó-gala, Vardž-iù-kiemis, Vyž-ù-kalnis, Šar-kaimys, Vilk-rágis ir kt. Be to, įmanomi ir kitaip sujungti dariniai, pvz.: Dubōs-giris: dubà ‘atskiras ūkis, gyvenimas, sodyba’, girià; Šilo-karčemà (senasis Šilutés vardas): šilas, karčemà ir kt.

Yra dūriniuose ir metatonijos atvejų, pvz.: Añč-laukis k. (BRT): ántis (ántys), laūkas; Eln-ia-kampis k. (SDRV): élnias, kařipas; Miñč-kampis k. (TRGN): Minčia k., kařipas; Jies-trakis k. (ŠIL): Jiesià up., trākas ir kt.

Kaip jau minėta, dūrinių daryboje nemaža reikšmė tenka ir galūnei (čia galioja tie patys paradigmizacijos procesai kaip ir bendrinėje leksikoje): kaip matyti iš daugelio anksčiau pateiktų pavyzdžių, sudarant oikonimus iš dviejų sandų, paprastai pakinta antrojo komponento kamiengalis, tuo pačiu ir galūnė, pvz.: Líekn-a-gala: líeknas + gálas; Kápč-ia-miestis: Kápčius avd. + miestas; Výsn-ia-laukis: vyšnià + laūkas ir pan.

Neretai dėl *pluralia tantum* lyčių analogijos nauji oikonimai dariniai gauna daugiskaitos lyčių galūnes, pvz.: *Piev-a-galiai*, *Šalt-a-laūkiai*, *Júost-a-viečiai* ir kt¹⁴.

Nors dūrinių procentas nėra didelis, pastebėta, jog ir ne visoje Lietuvoje jie vienodai populiarūs. Pagal dūrinių produktyvumą Lietuvos rajonus galima išdėstyti tokia tvarka (skliausteliuose nurodomi dūrinių procentai): Šilutės r. (9,3%), Vilkaviškio r. (9%), Kėdainių r. (7,5%), Prienų r. (6,7%), Šakių r. (6,5%), Pāsvalio r. (6,4%), Varėnōs r. (6%), Kauno r. (5,8%), Pānevėžio r. (5,8%), Jonavōs r. (5,4%), Kretingos r. (5,4%), Tauragės r. (5,3%). Biržų, Mažeikių, Plungės ir Telšių rajonuose dūrinių téra po 5%. Likusuose rajonuose dūrinių procentas mažesnis kaip 5%; tik vos per 3% dūrinių užfiksuota Ignalinos, Kupiškio, Molėtų, Rokiškio, Širvintų, Šalčininkų, Ukmurgės, Zarasų rajonuose. Visai mažai dūrinių Akménės (2,7%), Švenčionių (2,6%), Joniškio (2%) rajonuose.

Didžiausią dūrinių procentą turintys regionai yra vakarinéje bei pietvakarinéje Lietuvos dalyje, t. y. rajonuose, besiribojančiuose ar esančiuose arčiausiai Mažosios Lietuvos srities, kurioje sudurtiniai oikonimai yra gana produktyvūs dariniai (Deltuvie-
nė 2001: 14; Górniewicz 1980: 299).

Sudurtinė toponimų daryba nevienodai populiari ir kitose kalbose. Latvių kalbos oikonimijoje taip pat yra dūrinių; dūriniai pažįstami ir slavų kalbose. Dūriniai, kaip atskiras darybos tipas, išskiriamas vakarų slavų kalbose (žr. Šramek 1988: 69–71), o rytių slavų oikonimijoje jie mažai populiarūs ir aiškinami daugiau vokiečių kalbos struktūros poveikiu (žr. Górniewicz 1980: 295).

Tokie yra pagrindiniai šio neproduktyvaus tipo oikonimų darybos bruožai ir tendencijos, kurių detalus aptarimas ateityje turėtų būti įtrauktas į bendrą visos oikonimijos darybos tipų aptarimą ir analizę.

LOKALIZACIJOS NUORODŲ SUTRUMPINIMAI

ALKSNP – Alksnėnai (Plungės r.)

ARN – Arniónys (Molėtų r.)

ASN – Ausiēniškēs (Trakų r.)

AŠMN – Ašmintà (Prienų r.)

AVŽ – Avižiēnai (Vilniaus r.)

AŽL – Ažulaukė (Vilniaus r.)

BAIB – Baibiai (Zarasų r.)

BBRV – Bobruvkà (Trakų r.)

BČN – Bučiūnai (Joniškio r.)

BERŽ – Beržai (Jonavōs r.)

BLC – Bálceriškēs (Trakų r.)

BGT – Bagotoji (Marijámpolės r.)

BVDŽV – Buvydžiai (Vilniaus r.)

BZD – Bezdónys (Vilniaus r.)

¹⁴ Tokios daugiskaitos galūnes turinčios lytys gali suponuoti klaidingą mintį, jog kalbamieji dariniai nėra dūriniai, o iš sudurtinių gyventojų pavadinimų kilę oikonimai.

- ČLN – Čiulénai (Moléjtų r.)
DČN – Daučiūnai (Šačininkų r.)
DMS – Dūmsiai (Jonavōs r.)
GLT – Glitiškės (Vilniaus r.)
GRB – Grybénai (Ignalinos r.)
GRIG – Grigáiciai (Vilniaus r.)
GRMZ – Grimziai (Keilmés r.)
GUOB – Guobai (Marijámpolés r.)
GVLT – Gaválta (Marijámpolés r.)
INT – Iñturké (Moléjtų r.)
JKN – Juknáiciai (Šilutés r.)
JNP – Janápolé (Telsiū r.)
KBŠ – Kibýšiai (Varénós r.)
KLVL – Kalvéliai (Vilniaus r.)
KMB – Kiñbartišké (Zarasų r.)
KUL – Kulvà (Jonavōs r.)
KVL – Kavoliškės (Zarasų r.)
LCSR – Laūksargiai (Tauragēs r.)
LVR – Lavóriškės (Vilniaus r.)
MGČ – Magùčiai (Zarasų r.)
MGN – Magúnai (Švenčionių r.)
MND – Mindūnai (Moléjtų r.)
NJN – Naujienà (Marijámpolés r.)
NMŽ – Neméžis (Vilniaus r.)
PDVN – Padovinys (Marijámpolés r.)
PKLNŠ – Pakalniškiai (Radviliškio r.)
PKNŠ – Pakniškės (Zarasų r.)
PNV – Piniaivà (Pánevéžio r.)
RDČ – Rúdaičiai (Kretingōs r.)
SDRV – Sudervé (Vilniaus r.)
SMLB – Smílgiai (Biržų r.)
STN – Stoniškiai (Šilutés r.)
SŽ – Sužiónys (Vilniaus r.)
ŠMNŠ – Šeimyniškiai (Anykščių r.)
ŠMT – Šeimatis (Utenós r.)
ŠUT – Šutai (Švenčionių r.)
TRAKS – Senieji Trákai (Trákų r.)
ŪTN – Naujóji Útā (Príenų r.)
VRBJ – Verebiëjai (Alytaūs r.)
VSL – Visalauké (Vilnaus r.)
VŠVL – Viešvilé (Jurbarko r.)
ZB – Zibalai (Širvintų r.)

KITI SUTRUMPINIMAI

avd. – asmenvardis

germ. – germanų

gr. – graikų

k. – kaimas

r. – rajonas

skol. – skolinys

sl. – slavų

up. – upė

vs. – viensėdis

LITERATŪRA

- BALČIKONIS, J. 1978: Gyvenamujų vietų pavadinimai iš ežerų ir upių vardų. I d., *Rinktiniai raštai* 1, sudarė A. Pupkis, Vilnius: Mokslas, 339–349.
- DELTUVIENĖ, D. 2001: *Mažosios Lietuvos oikonimai (XIV–XVIII a.)* (daktaro disertacijos santrauka), Kaunas.
- GAIVENIS, K., KEINYS, S. 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- GÓRNOWICZ, H. 1980: *Toponimia Powiśla Gdańskiego*, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. (Pomorskie monografie toponomastyczne, 4.)
- KUZAVINIS, K., SAVUKYNAS, B. 1987: *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–19, Vilnius, 1968–1999.
- LPŽ – *Lietuvių pavidžių žodynas* 1–2, red. A. Vanagas, Vilnius: Mokslas, 1986–1989.
- RAZMUKAITĖ, M. 1981: Priesaginės darybos Lietuvos TSR gyvenamujų vietų vardai iš hidronimų. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 21, 199–205.
- RAZMUKAITĖ, M. 1983: Asmenvardiniai priesaginės darybos Lietuvos TSR oikonimai. *Lietuvos TSR mokslo akademijos darbai*. A ser. 2 (83), 146–153.
- RAZMUKAITĖ, M. 1988: Apeliatyviniai priesaginės darybos Lietuvos TSR oikonimai. *Lietuvos TSR mokslo akademijos darbai*. A ser. 3 (104), 88–104.
- RAZMUKAITĖ, M. 1989: Būdingesnės Lietuvos TSR oikonimų darybos priesagos. *Lietuvos TSR mokslo akademijos darbai*. A ser. 3 (108), 138–147.
- RAZMUKAITĖ, M. 1991: Lietuvos oikonimai, išversti iš kitų oikonimų. *Lituanistica* 2 (6), 53–60.
- RAZMUKAITĖ, M. 1993: Oikonimų, atsiradusių iš asmenvardžių su patroniminėmis priesagomis, paplitimas Lietuvoje. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 32, 133–165.
- RAZMUKAITĖ, M. 1997: Priesaginiai Lietuvos oikonimai iš asmenvardžių. *Baltistica* 32 (1), 111–116.
- RAZMUKAITĖ, M. 1998: *Lietuvos priesaginiai oikonimai* (daktaro disertacija), Vilnius.
- RAZMUKAITĖ, M. 1999: Priesaginiai oikonimai iš asmenvardžių ir apeliatyvių asmenų pavadinimų. *Acta Linguistica Lithuanica* 41, 159–201.
- RAZMUKAITĖ, M. 2001: Kelios pastabos dėl oikonimų derivatų su priesagomis -inink- (tarm. -inyk-), -nink- (tarm. -nyk-) paplitimo Lietuvoje. *Linguistica Lettica* 8, 142–150.
- ŠRÁMEK, E. 1988: *Strukturtypen der slawischen Ortsnamen*, Leipzig: Karl-Marx-Universität.
- ULVYDAS, K., red. 1965: *Lietuvių kalbos gramatika* 1. *Fonetika ir morfologija*, Vilnius: Mintis.
- URBUTIS, V. 1978: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslas.
- VANAGAS, A. 1970: *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius: Mintis.
- VANAGAS, A. 1973: Структурно-словообразовательный анализ названий гор Литвы. *Lietuvos TSR mokslo akademijos darbai*. A ser. 3 (44), 209–219.
- VANAGAS, A. 1981: *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas.

- VANAGAS, A. 1988: *Ariogala, Ramygala, Vaikšnégala. Gimtasis kraštas*, sausio 14–20, 8.
- VANAGAS, A. 1995: Сложные ойконимы Литвы со вторым компонентом *-polė, -polis*. Kondratiuk, M., red., *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniowisławińskim*, Białystok, 229–233.
- VANAGAS, A. 1996: *Lietuvos miestų vardai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Marija Razmukaitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, 2055 Vilnius, Lietuva

Gauta 2002 03 13